

SYLWESTER CICHOCKI, ROBERT CZYSZ, TOMASZ PRZYBYŁA,
MICHAŁ KLICHOWSKI

*Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu*

„A JEDNAK OFFLINE”: DONIESIENIA Z JAKOŚCIOWYCH BADAŃ NAD HYBRYDYZACJĄ SAMORZUTNEJ AKTYWNOŚCI POZNAWCZEJ

ABSTRACT. Cichocki Sylwester, Czysz Robert, Przybyła Tomasz, Klichowski Michał, „A jednak offline”: doniesienia z jakościowych badań nad hybrydyzacją samorzutnej aktywności poznawczej [„Still Offline”: Evidence from Qualitative Studies on the Hybridization of Spontaneous Cognitive Activity]. Studia Edukacyjne nr 41, 2016, Poznań 2016, pp. 117-129. Adam Mickiewicz University Press. ISSN 1233-6688. DOI: 10.14746/se.2016.41.8

Background: In the contemporary culture we observed a kind of apology for the hybridization of cognitive activity. Nevertheless, we don't know is it a real phenomenon or only a facade. To shed some new light on this issue, we investigated two qualitative studies on the hybridization of spontaneous cognitive activity.

Methods: Three martial arts masters and four triathletes took part in these studies. A structured interview was used to collect data.

Results: We found that professional and experienced athletes do not recognize a big potential for hybridization. They can't imagine a strong hybridization of own, and their students, spontaneous cognitive activity, both in the current and the future technological reality.

Conclusions: This study contradicts the idea of the superiority (in the cognitive contexts) of what online, over what offline.

Key words: online, triathlon, martial arts, spread of technology, learning, ICT

Wprowadzenie

Słynna koncepcja Welscha¹ zakłada, że doświadczana współcześnie zmasowana i burzliwa ekspansja nowych technologii informacyjno-komu-

¹ W. Welsch, *Sztuczne raje? Rozważania o świecie mediów elektronicznych i o innych światach*, [w:] *Nowe media w komunikacji społecznej w XX wieku*, red. M. Hopfinger, Warszawa 2002.

nikacyjnych, szczególnie Internetu, doprowadza do jakościowej zmiany praktycznie wszystkich aspektów życia człowieka. Jeden z najbardziej rozpoznawalnych współczesnych filozofów techniki, uczeń McLuhana, de Kerckhove² stworzył ciekawą koncepcję tłumaczącą konsekwencje, jakie przynosi ten proces dla procesów poznawczych człowieka. Według niego, im więcej korzystamy z hipertekstów, tym konstrukcja procesu przetwarzania bodźców płynących z rzeczywistości staje się coraz mniej linearna i zaczyna przypominać coraz bardziej hiperstrukturę. Co ciekawe, uznaje się, że takie (trwające od około dwóch dekad) przepoczwarczenie się architektury procesów poznawczych przynosi pozytywne skutki dla efektywności aktywności poznawczej. Tym samym, zaobserwować można ekspansję energicznej, czy wręcz atletycznej, promocji inauguracji toku hybrydyzacji aktywności poznawczej³.

Z ideą przebudowy architektury aktywności poznawczej wywołanej technicyzacją współczesnej egzystencji trudno się nie zgodzić. Wyniki wielu badań pokazują bowiem, iż rzeczywiście, osoby silnie zakorzenione w działaniach w Internecie przejawiają hiperstrukturalne wzory samoregulacji procesu uczenia się (opozycyjne względem tradycyjnych, linearnych schematów tej samoregulacji)⁴. Konstatacja dotycząca pozytywności hybrydyzacji aktywności poznawczej nie jest jednak naukowo wyjaśniona i nie bazuje na wiarygodnych empirycznych rozstrzygnięciach – jest jedynie intelektualnym projektem oscylującym wokół przyjętej *a priori* tezy o wyższości tego co online, nad tym co offline. Dlatego też budzi ona sporą naukową ciekawość, czy wręcz badawczy niepokój.

² D. de Kerckhove, *The architecture of intelligence*, Basel – Boston – Berlin 2001; patrz także: S. Little, L. Holmes, M. Grieco, *Calling up culture: Information spaces and information flows as the virtual dynamics of inclusion and exclusion*, *Information Technology & People*, 2001, 14(4); K. Ferneding, *Understanding the message of the medium: Media technologies as an aesthetic*, [w:] *International handbook of research in arts education*, red. L. Bresler, Dordrecht 2007; M. Herczeg, *The smart, the intelligent and the wise: roles and values of interactive technologies*, „Proceedings of the First International Conference on Intelligent Interactive Technologies and Multimedia”, ACM 2010.

³ P. del Rio, *Some effects of media on representation: A line of research*, [w:] *Psychology of media in Europe. The state of the art – perspectives for the future*, Ed. P. Winterhoff-Spurk, Opladen 1995; Y. Gabay, R. Schiff, E. Vakil, *Dissociation between online and offline learning in developmental dyslexia*, *Journal of Clinical & Experimental Neuropsychology*, 2012, 34(3); H.A.M. Voorveld i in., *Consumers' cross-channel use in online and offline purchases. An analysis of cross-media and cross-channel behaviors between products*, *Journal of Advertising Research*, 2016, 56(4).

⁴ M. Klichowski, *Między linearnością a klikaniem. O społecznych konstrukcjach podejść do uczenia się*, Kraków 2012; tegoż, *Czy nadchodzi śmierć tekstu? Kilka refleksji na marginesie teorii technologicznego determinizmu*, *Studia Edukacyjne*, 2012, 23.

Co więcej, wydawać się może, iż tak zarysowany filozoficzny scenariusz niekoniecznie musi odzwierciedlać rzeczywistość. W dyskursie filozofii techniki pojawiają się bowiem pomysły ukazujące, iż wirtualność jest paralelnym bytem względem realności. Stanowisko takie lansuje np. Turkle⁵. Autorka ta – wykorzystując tzw. metaforę okien – zauważa, że offline i online są analogicznymi okienkami na ekranie jednego (tego samego) komputera i że istnieje między nimi równość. Ekspansja tego co online nie doprowadza więc, według zwolenników takiego podejścia, do uefektywnienia tego co offline, a jedynie do jako takiej multiplikacji rzeczywistości offline⁶.

Trudno zatem jednoznacznie określić, czy upowszechniająca się hybrydyzacja aktywności poznawczej jest faktycznie skorelowana z jej uefektywnieniem. Aby rzucić nieco nowego światła na ten problem, postanowiliśmy przeprowadzić wywiady ustrukturyzowane z doświadczonymi i znacząco utytułowanymi sportowcami-trenerami, dotyczące samorzutnej aktywności poznawczej ich i osób przez nich trenowanych. Sportowcy bowiem to ta grupa osób, która podejmuje niezwykle intensywnie samorzutną aktywność poznawczą, czyli uczy się czegoś, co oscyluje wokół obiektu zainteresowania tej grupy, celem zdobycia wiedzy lub umiejętności „aplikowalnych” w realnym życiu⁷. Jeśli okazałoby się, że ich oraz ich podopiecznych samorzutna aktywność poznawcza związana z uprawianą dyscypliną jest silnie/mocno zhybrydyzowana, można by się przychylić – choćby w jakimś zakresie – do opisanej powyżej apologii hybrydyzacji aktywności poznawczej. Jeśli nie, gloryfikacja ta zostanie w pewnym stopniu zakwestionowana.

⁵ S. Turkle, *Alone together: Why we expect more from technology and less from each other*, New York 2012; tegoż, *Always-on/always-on-you: The tethered self*, [w:] *Handbook of Mobile Communication Studies*, red. J.E. Katz, Cambridge 2008; tegoż, *Multiple subjectivity and virtual community at the end of the Freudian century*, *Sociological Inquiry*, 1997, 67(1); patrz także: L. Trub, *A portrait of the self in the digital age: attachment, splitting, and self-concealment in online and offline self-presentation*, Psychoanalytic Psychology Publisher: Educational Publishing Foundation, 2016.

⁶ Patrz także: Z. Bauman, *Liquid life*, Cambridge-Malden 2005; Z. Melosik, *Kultura popularna i tożsamość młodzieży. W niewoli władzy i wolności*, Kraków 2013; H. Krauze-Sikorska, M. Klichowski, *Świat Digital Natives. Młodzież w poszukiwaniu siebie i innych*, Poznań 2013; M. Klichowski, *Hiperstrukturalne uczestnictwo – postmodernistyczny wymiar życia młodzieży*, [w:] *Wymiary społeczno-uczestnictwa w życiu. Między dzieciństwem a dorosłością*, red. H. Krauze-Sikorska, Poznań 2011.

⁷ Patrz np. M. Klichowski, *Rozwój zainteresowań uczniów a Płynna Nowoczesność Zygmunta Baumana*, *Studia Edukacyjne*, 2011, 15; tegoż, *Sens predykcji w pedagogice zainteresowań*, [w:] *Świat matego dziecka*, t. II, red. H. Krauze-Sikorska, M. Klichowski, K. Kuszak, Poznań 2013.

Metoda

BADANIE 1: Hybrydyzacja samorzutnej aktywności poznawczej mistrzów sztuk walki

Uczestnicy

W badaniu wzięło udział troje dorosłych mężczyzn, będących mistrzami sztuk walki: (B_1_1) mistrz Wing Tsun Kung Fu, (B_1_2) Mestre Capoeira oraz (B_1_3) nauczyciel Tai Chi, Qigong.

Procedura

W badaniu zastosowaliśmy metodę wywiadu ustrukturyzowanego. Wywiad prowadzony był zawsze przez tego samego badacza (SC), zadającego dokładnie te same pytania, oscylujące wokół problemu treningu, a szczególnie tych jego aspektów, które dotyczą samodzielnego uczenia się (samorzutnej aktywności poznawczej), rozumianego zarówno jako zdobywanie wiedzy, jak i kształtowanie konkretnych umiejętności. Wywiad był przeprowadzany częściowo „twarzą w twarz”, a częściowo telefonicznie, i zawsze rejestrowany za pomocą dyktafonu. Celem wywiadu było określenie poziomu hybrydyzacji własnej samorzutnej aktywności poznawczej danego mistrza oraz jego podopiecznych (osób przez niego trenowanych). Dodatkowo, w wywiadzie zastosowaliśmy elementy projekcyjne, mające pozwolić na prognozę przyszłościowego stopnia hybrydyzacji samorzutnej aktywności poznawczej osób trenujących sztuki walki.

Wyniki

Kontekst własnej samorzutnej aktywności poznawczej. Wszyscy badani mistrzowie sztuk walki jednoznacznie stwierdzili, że ponieważ sztuki walki ciągle ewoluują i zmieniają się, korzystanie z Internetu jest ważną częścią ich samorzutnej aktywności poznawczej. B_1_2 zauważa, że wiedza dotycząca trenowanej przez niego sztuki walki (Capoeira) pochodzi w największym stopniu z Brazylii, dlatego więc Sieć pomaga mu w jej transmisji. Podkreśla on jednak, że jest to tylko pewnego typu najszybsza „opcja przesyłki”, która niczego nie zmieniła w tej transmisji, poza tempem przepływu informacji. Wszyscy uczestnicy badania podkreślili ponadto, że ich najlepszym źródłem wiedzy są cały czas tradycyjne podróże i rozmowy twarzą w twarz.

B_1_1 i B_1_2 prowadzą fanpage na Facebooku, poprzez które promują prowadzone przez siebie treningi i komunikują się z innymi mistrzami sztuk

walki. Cała trójka badanych ma także własną stronę internetową. Niemniej B_1_2 i B_1_3 uważają, że w Internecie jest bardzo mało pogłębionych informacji dotyczących sztuk walki, dlatego niemożliwe jest, by ich aktywność poznawcza dokonywała się w dużym stopniu przez Sieć. B_1_1 dodaje ponadto, że jego doświadczenie pokazuje, iż w Internecie jest bardzo dużo błędnych treści, których internalizacja mogłaby wręcz doprowadzić do regresu jego wiedzy i umiejętności.

Kontekst kreowania samorzutnej aktywności poznawczej innych trenujących sztuki walki. B_1_1 i B_1_2 uważają, że kreowanie samorzutnej aktywności poznawczej innych trenujących sztuki walki przez Internet jest całkowicie niemożliwe. B_1_1 twierdzi, że konstruowanie kursów sztuk walki w Sieci czy nawet wirtualne egzaminowanie trenujących celem nadania im wyższego stopnia, to całkowity absurd, ukierunkowany wyłącznie na zarabianie pieniędzy. Uważa on jednak, że Sieć może być przydatna w komunikacji mistrz-uczeń. B_1_2 zauważa ponadto, że płatne wirtualne lekcje sztuk walki są formą wyłudzenia pieniędzy od trenujących i nie przynoszą jakościowo pożądaných rezultatów. Niemniej, B_1_2 dostrzega, że jego uczniowie efektywnie „doskonają ruchy” poprzez filmy umieszczone w Internecie, jednak ta samodzielna ich aktywność poznawcza poprzedzana jest zawsze treningiem z mistrzem. B_1_3 jest natomiast bardziej entuzjastyczny w tym kontekście. Uznaje on, że osoba która rozpoczęła naukę u odpowiedniego mistrza może dość efektywnie ją kontynuować online, jednak trzeba tu wziąć pod uwagę, że trenowana przez niego sztuka walki (Tai chi, Qigong) coraz bardziej odchodzi od tradycyjnych form nauczania i styl ten przestaje być faktyczną sztuką walki, stając się raczej aktywnością leczniczo-rekreacyjną.

Wszyscy badani jednoznacznie podkreślili, że dzięki Internetowi trenujący może szybciej pozyskać konkretne publikacje, jednak ich dobór zawsze powinien być poprzedzony rozmową z prowadzącym go mistrzem. Do tego, podkreślili oni, że materiały elektroniczne są często lepsze od tych papierowych, gdyż zawierają wyższej jakości ilustracje, a czasem nawet i filmy. Jednak ich dobór – co należy powtórzyć – zawsze powinien być ustalany przez mistrza, który zna aktualny stan rozwojowy trenującego.

Prognozy dotyczące kontekstu samorzutnej aktywności poznawczej trenujących sztuki walki. B_1_1 i B_1_2 zauważają, że rośnie, i na pewno będzie rósł dalej, odsetek osób rozpoczynających trenowanie sztuk walki i bardzo szybko je porzucających. B_1_1 tłumaczy to eskalującą niezdolnością współczesnych

młodych ludzi do długotrwałego zaangażowania w żmudną pracę nad „jedną rzeczą”. A takie są właśnie treningi sztuk walki. Spostrzega on, że młodzież pragnie szybkich efektów, traktuje trening jak proces zamówienia posiłku w restauracji McDonald’s, podczas którego otrzymuje wysmażonego hamburgera w trzy minuty. Również B_1_2 mówił, że progres w sztukach walki związany jest z długim treningiem, co nie przystaje do standardów współczesnego, nastawionego na natychmiastową gratyfikację świata. B_1_3 nie zauważa jednak takiej tendencji – podkreśla, że jego uczniowie nadal rezygnują najczęściej z przyczyn losowych.

Wszyscy badani mistrzowie jednoznacznie określają, że w przyszłości, w kontekście sztuk walki, nie doświadczymy raczej eskalacji hybrydyzacji samorzutnej aktywności poznawczej trenujących. Sztuki walki – w ich opinii – zawsze będą bazować na kontakcie twarzą w twarz i zdobywaniu informacji w toku realnej interakcji. B_1_1 twierdzi jednak, że w przyszłości na pewno hybrydyzacji ulegnie organizacja tej aktywności, jednak zawsze będzie w niej dominować warstwa offline.

BADANIE 2: Hybrydyzacja samorzutnej aktywności poznawczej profesjonalnych triathlonistów

Uczestnicy

W badaniu wzięło udział czworo mężczyzn, będących profesjonalnymi triathlonistami: (B_2_1) związany z triathlonem od 27 lat, współzałożyciel jednego z największych klubów triathlonowych w Polsce, 17-krotny indywidualny mistrz Polski w triathlonie, uczestnik mistrzostw świata na Hawajach; (B_2_2) związany z triathlonem od 21 lat, zwycięzca prestiżowej serii Ironman, wielokrotny medalista mistrzostw Polski, uczestnik mistrzostw świata na Hawajach; (B_2_3) związany z triathlonem od 24 lat, mistrz Europy z 1997 roku, medalista mistrzostw Polski oraz uczestnik mistrzostw świata na Hawajach; (B_2_4) związany z triathlonem od 18 lat, medalista mistrzostw Polski, trener współpracujący na co dzień z zawodnikami zarówno w trybie online, jak i offline.

Procedura

Tak jak w przypadku Badania 1, zastosowaliśmy tu metodę wywiadu ustrukturyzowanego. Wywiad prowadzony był zawsze przez tego samego badacza (RC), zadającego dokładnie te same pytania, oscylujące wokół problemu treningu, a szczególnie tych jego aspektów, które dotyczą samodziel-

nego uczenia się (samorzutnej aktywności poznawczej), rozumianego zarówno jako zdobywanie wiedzy, jak i kształtowanie konkretnych umiejętności. Wywiad był przeprowadzany częściowo „twarzą w twarz”, a częściowo telefonicznie i zawsze rejestrowany za pomocą dyktafonu. Celem wywiadu było określenie poziomu hybrydyzacji własnej samorzutnej aktywności poznawczej danego triathlonisty oraz jego podopiecznych (osób przez niego trenowanych). Dodatkowo, w wywiadzie zastosowaliśmy elementy projekcyjne, mające pozwolić na prognozę przyszłościowego stopnia hybrydyzacji samorzutnej aktywności poznawczej osób trenujących triathlon.

Wyniki

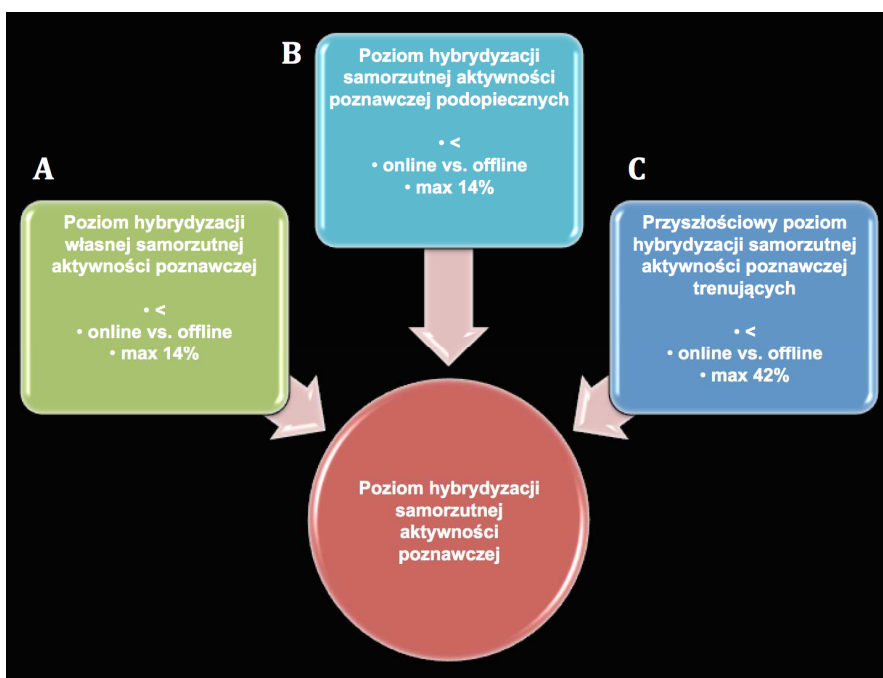
Kontekst własnej samorzutnej aktywności poznawczej. Wszyscy badani profesjonalni triathloniści rozpoczynali swoją przygodę z triathlonem w rzeczywistości bardzo słabego dostępu do Internetu. Współcześnie są jednymi z najbardziej rozpoznawalnych triathlonistów w Polsce i każdy z nich podczas zdobywania nowych umiejętności korzysta w jakimś stopniu z Internetu. B_2_4 zauważa nawet, że nie byłoby go w miejscu w którym obecnie się znajduje, gdyby nie Sieć. Niemniej podkreśla, że informacje pochodzące z Internetu zawsze poddaje konfrontacji z wiedzą dostępną offline. B_1_1 konstruuje podobną konstatację, jednak akcentuje mocno, iż informacje znajdujące się w Sieci kreowane są często przez osoby, które mają słabe doświadczenie z triathlonem – jest on najczęściej ich dorywczym hobby. Wszyscy badani radykalnie podkreślają, iż absurdem byłoby dla nich uczenie się wyłącznie poprzez Sieć czy wirtualnych trenerów. Fundamentem ich samorzutnej aktywności poznawczej jest zawsze warstwa offline – realne interakcje i wiedza pozyskiwana w toku realnych rozmów.

Kontekst kreowania samorzutnej aktywności poznawczej innych triathlonistów. Wszyscy badani podkreślili, iż dla osób przez nich trenowanych Internet jest bardzo często wykorzystywanym źródłem informacji na temat sprzętu, wspomagania suplementacją, zbliżających się zawodów, ale również kanałem komunikacji z innymi zawodnikami, a także samym trenerem. B_2_3 zauważa, że brak Internetu na pewno spowolniłby rozwój triathlonu jako takiego, jednak i tak jego zawodnicy byłiby w stanie efektywnie go uprawiać.

Wypowiedzi badanych jednoznacznie ukazały, że Sieć budzi w nich także swoisty trenerski niepokój. Oto bowiem ich zawodnicy, podejmując samorzutną aktywność poznawczą, skazani są na ryzyko wpadnięcia w informacyjną dezorientację. Uznają więc jednomyślnie, że aktywność ta musi

bazować na źródłach uprzednio przefiltrowanych przez trenera czy inną osobę ze świata offline, kompetentną w tym zakresie.

Prognozy dotyczące kontekstu samorządnej aktywności poznawczej triathlonistów. B_2_2 i B_2_3 uważają, że w przyszłości poprzez samorządną aktywność poznawczą w Sieci będzie można uzyskać wystarczająco dużo wiadomości, aby przygotować się do zawodów triathlonowych odbywających się na krótkich dystansach i je ukończyć. B_2_4 dodaje ponadto, że gdyby w przyszłości poddać wiedzę egzystującą w Sieci profesjonalnej filtracji, to być może mogłaby ona być wystarczająca do przygotowania się do długodystansowych zmagania. Jeśli jednak zawodnicy aspirują do triathlonowych osiągnięć, nigdy nie zrealizują tych planów wyłącznie poprzez wiedzę zdobytą w Sieci.

Ryc. 1. Kierunki i poziomy hybrydyzacji samorządnej aktywności poznawczej badanych osób:

(A) Poziom hybrydyzacji własnej samorządnej aktywności poznawczej badanych nie przekracza 14% ($\frac{1}{7} \times 100\%$), a zatem dominuje tutaj kontekst offline. (B) Poziom hybrydyzacji samorządnej aktywności poznawczej podopiecznych osób badanych również nie przekracza 14% ($\frac{1}{7} \times 100\%$), a zatem tutaj także dominuje kontekst offline. (C) Przyszłościowy poziom hybrydyzacji własnej samorządnej aktywności poznawczej sportowców nie powinien przekraczać 42% ($\frac{3}{7} \times 100\%$) – dominować tutaj więc będzie również kontekst offline

B_2_1 przejawia jednak zupełnie inne podejście. Zauważa, iż jedynym adekwatnym filtrem wiedzy triathlonowej będzie zawsze „poligon doświadczalny bezpośrednich kontaktów z innymi ludźmi”. Według niego, nigdy nie uda się nam stworzyć filtrów zastępujących analizy dokonywane przez trenera znającego osobiście trenującego.

Rycina 1 ukazuje zbiorczo poglądowe kierunki wyników obydwu badań.

Dyskusja

Praca ta ukazuje, iż obserwowana we współczesnej kulturze swoista apologia hybrydyzacji aktywności poznawczej może być zjawiskiem tylko fasadowym i niekoniecznie uzasadnionym. Profesjonalni i doświadczeni sportowcy, których życie opiera się na permanentnej własnej samorzutnej aktywności poznawczej oraz metodycznej kreacji kontekstu samorzutnej aktywności poznawczej swoich wychowanków nie dostrzegają bowiem dużego potencjału tak ujętej hybrydyzacji. W zakresie własnych poczynań nie wyobrażają sobie oni silnej hybrydyzacji samorzutnej aktywności poznawczej, a w kontekście działań osób przez nich trenowanych postrzegają hybrydyzację tę jako proces o marginalnym pozytywnym oddziaływaniu, zarówno w obecnej jak i przyszłej rzeczywistości technologicznej.

Uzyskane przez nas wyniki stoją w sprzeczności z opisaną we wstępie koncepcją wyższości tego co online, nad tym co offline. Co więcej, stoją one także w opozycji do założenia dotyczącego paralelności informacji dystrybuowanych online i offline⁸, a także wyników badań ukazujących równorzędność rezultatów uczenia się online i offline. Przykładem takich badań może być eksperyment przeprowadzony przez Hewson⁹. Wzięło w nim udział 70 studentów (59 kobiet, średnia wieku 26 lat), którzy zostali pseudolosowo podzieleni na dwie grupy: jedna realizowała kurs online, a druga offline. Badania zrealizowane zostały z użyciem specjalnie opracowanego narzędzia Web-MCQ. Okazało się, że wyniki obydwu grup nie różniły się pod względem osiągniętych wyników i – co niezwykle ważne – nie były zależne od tego, czy dany uczestnik preferuje uczenie się online czy offline.

⁸ D. Trilling, K. Schoenbach, *Investigating people's news diets: How online users use offline news*, *Communications: The European Journal of Communication Research*, 2015, 40(1).

⁹ C. Hewson, *Can online course-based assessment methods be fair and equitable? Relationships between students' preferences and performance within online and offline assessments*, *Journal of Computer Assisted Learning*, 2012, 28(5).

Nasze wyniki wpisują się więc w pewnym sensie w nurt krytyki uczenia się online¹⁰. Nurt ten, akcentujący wyższość aktywności poznawczej offline nad aktywnością poznawczą online, rzadko uwypuklany jest w dyskursie naukowym, szczególnie w empirycznym dyskursie pedagogicznym. Niemniej, dysponujemy danymi popierającymi tak zakreśloną tezę. Przykładem może być tu studium Storkel, Bontempo i Pak¹¹, ukazujące, iż uczenie się online może nie przekładać się na aplikowalność jego rezultatów offline.

Z drugiej strony, uzyskane przez nas wyniki promują jakby pewien zrównoważony kurs dyskursu online *vs.* offline, zakładający, iż najlepiej uczyć się w równowadze aktywności online i offline. Takie podejście odnajduje potwierdzenie w wynikach badań Du, Prashad, Schoenbrun i Clark¹². Ich eksperyment, w którym wzięło udział 48 osób (24 kobiety, średnia wieku 21 lat), uświadamia bowiem, iż aktywność poznawcza jest najefektywniejsza wówczas, kiedy na etapie uczenia się zdominowana jest przez działania offline, jednak w fazie restrukturyzacji realizuje się już w równym stopniu online i offline. W pewnym sensie z podejściem tym korespondują także wyniki badań longitudinalnych przeprowadzonych przez Trepte i Dienlin¹³. Wzięło w nich udział 327 osób (195 kobiet, średnia wieku 25 lat), a ich celem było określenie, czy wsparcia społeczne online i offline przyniosą podobne skutki. Okazało się, że powierzchowne efekty były tożsame (np. polepszenie stanu zdrowia fizycznego), jednak w warstwie emocjonalnej jedynie wsparcie offline przynosiło pożądane korzyści. Co ciekawe, w innych badaniach udowodniono, iż wsparcie społeczne online sprzyja powstawaniu uzależnienia od Internetu¹⁴.

Wydaje się więc, iż apologia hybrydyzacji aktywności poznawczej jest raczej zjawiskiem fasadowym i nie odzwierciedla obiektywnego stanu wiedzy. Uzyskane przez nas wyniki jednoznacznie bowiem kwestionują wyż-

¹⁰ H.J. Koo i in., *The double meaning of online social space: Three-way interactions among social anxiety, online social behavior, and offline social behavior*, *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 2015, 18(9).

¹¹ H.L. Storkel, D.E. Bontempo, N.S. Pak, *Online learning from input versus offline memory evolution in adult word learning: Effects of neighborhood density and phonologically related practice*, *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 2014, 57(5).

¹² Y. Du i in., *Probabilistic motor sequence yields greater offline and less online learning than fixed sequence*, *Frontiers in Human Neuroscience*, 2016, 10.

¹³ S. Trepte, T. Dienlin, L. Reinecke, *Influence of social support received in online and offline contexts on satisfaction with social support and satisfaction with life: A longitudinal study*, *Media Psychology*, 2015, 18(1).

¹⁴ E.S.-T. Wang, M.C.-H. Wang, *Social support and social interaction ties on internet addiction: Integrating online and offline contexts*, *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 2013, 16(11).

szość online nad offline. Oczywiście, opisują one bardzo wąski kontekst, jednak wydają się ciekawym tropem w poszukiwaniu odpowiedzi na pytanie: online czy offline?

Ograniczenia i propozycje dalszych badań

Przeprowadzone badania miały oczywiste ograniczenia. Przede wszystkim, zbadano małą grupę celowo dobranych osób, przez co niemożliwa jest jakakolwiek próba uogólnienia wyników naszych badań. Po drugie, zastosowana metoda wywiadu, pomimo jego ustrukturyzowania, nie umożliwia pozyskania pewności, czy wszystkie wypowiedzi badanych odnoszą się jednoznacznie do przyjętego sposobu rozumienia badanego problemu. Po trzecie wreszcie, badaliśmy opinie badanych, a nie ich realne stany mentalne, więc trudno powiedzieć, czy zbadaliśmy to co myślą badani naprawdę.

W przyszłości warto zatem zrealizować badania na większej i bardziej zróżnicowanej grupie, z wykorzystaniem innych metod, np. sondażu diagnostycznego lub wywiadu pogłębionego. Szczególnie interesująca mogłaby być konfrontacja naszych wyników z danymi pozyskanymi w eksperymentach, w których bada się faktyczne działanie uczestników i monitoruje przebieg ich procesów poznawczych (np. z wykorzystaniem metody EEG czy rTMS).

Wkład autorów

Niniejsza praca została oparta na koncepcji MK. Badania przeprowadzili oraz wyniki opracowali SC i RC, natomiast analizie poddali je SC, RC, MK i TP. W procesie pisania artykułu uczestniczyli MK i TP. Autor korespondencyjny: MK.

BIBLIOGRAFIA

- Bauman Z., *Liquid life*, Polity, Cambridge-Malden 2005.
de Kerckhove D., *The architecture of intelligence*, Birkhauser, Basel - Boston - Berlin 2001.
del Rio P., *Some effects of media on representation: A line of research*, [w:] *Psychology of media in Europe. The state of the art - perspectives for the future*, Ed. P. Winterhoff-Spurk, Westdeutscher Verlag, Opladen 1995.
Du Y., Prashad S., Schoenbrun I., Clark J.E., *Probabilistic motor sequence yields greater offline and less online learning than fixed sequence*, *Frontiers in Human Neuroscience*, 2016, 10.

- Ferneding K., *Understanding the message of the medium: Media technologies as an aesthetic*, [w:] *International handbook of research in arts education*, red. L. Bresler, Springer, Dordrecht 2007.
- Gabay Y., Schiff R., Vakil E., *Dissociation between online and offline learning in developmental dyslexia*, *Journal of Clinical & Experimental Neuropsychology*, 2012, 34(3).
- Herczeg M., *The smart, the intelligent and the wise: roles and values of interactive technologies*, „Proceedings of the First International Conference on Intelligent Interactive Technologies and Multimedia”, ACM 2010.
- Hewson C., *Can online course-based assessment methods be fair and equitable? Relationships between students' preferences and performance within online and offline assessments*, *Journal of Computer Assisted Learning*, 2012, 28(5).
- Klichowski M., *Hiperstrukturalne uczestnictwo – postmodernistyczny wymiar życia młodzieży*, [w:] *Wymiary społecznego uczestnictwa w życiu. Między dzieciństwem a dorosłością*, red. H. Krauze-Sikorska, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2011.
- Klichowski M., *Rozwój zainteresowań uczniów a Płynna Nowoczesność Zygmunta Baumana*, *Studia Edukacyjne*, 2011, 15.
- Klichowski M., *Czy nadchodzi śmierć tekstu? Kilka refleksji na marginesie teorii technologicznego determinizmu*, *Studia Edukacyjne*, 2012, 23.
- Klichowski M., *Między linearnością a klikaniem. O społecznych konstrukcjach podejść do uczenia się*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2012.
- Klichowski M., *Sens predykcji w pedagogice zainteresowań*, [w:] *Świat małego dziecka*, t. II, red. H. Krauze-Sikorska, M. Klichowski, K. Kuszak, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2013.
- Koo H.J., Woo S., Yang E., Kwon J.H., *The double meaning of online social space: Three-way interactions among social anxiety, online social behavior, and offline social behavior*, *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 2015, 18(9).
- Krauze-Sikorska H., Klichowski M., *Świat Digital Natives. Młodzież w poszukiwaniu siebie i innych*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2013.
- Little S., Holmes L., Grieco M., *Calling up culture: Information spaces and information flows as the virtual dynamics of inclusion and exclusion*, *Information Technology & People*, 2001, 14(4).
- Melosik Z., *Kultura popularna i tożsamość młodzieży. W niewoli władzy i wolności*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2013.
- Storkel H.L., Bontempo D.E., Pak N.S., *Online learning from input versus offline memory evolution in adult word learning: Effects of neighborhood density and phonologically related practice*, *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 2014, 57(5).
- Trilling D., Schoenbach K., *Investigating people's news diets: How online users use offline news*, *Communications: The European Journal of Communication Research*, 2015, 40(1).
- Trepte S., Dielin T., Reinecke L., *Influence of social support received in online and offline contexts on satisfaction with social support and satisfaction with life: A longitudinal study*, *Media Psychology*, 2015, 18(1).
- Trub L., *A portrait of the self in the digital age: attachment, splitting, and self-concealment in online and offline self-presentation*, Psychoanalytic Psychology Publisher: Educational Publishing Foundation, 2016.
- Turkle S., *Multiple subjectivity and virtual community at the end of the Freudian century*, *Sociological Inquiry*, 1997, 67(1).

- Turkle S., *Always-on/always-on-you: The tethered self*, [w:] *Handbook of Mobile Communication Studies*, red. J.E. Katz, MIT Press, Cambridge 2008.
- Turkle S., *Alone together: Why we expect more from technology and less from each other*, Basic Books, New York 2012.
- Voorveld H.A.M., Smit E.G., Neijens P.C., Bronner A.E.F., *Consumers' cross-channel use in online and offline purchases. An analysis of cross-media and cross-channel behaviors between products*, *Journal of Advertising Research*, 2016, 56(4).
- Wang E.S.-T., Wang M.C.-H., *Social support and social interaction ties on internet addiction: Integrating online and offline contexts*, *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 2013, 16(11).
- Welsch W., *Sztuczne raje? Rozważania o świecie mediów elektronicznych i o innych światach*, [w:] *Nowe media w komunikacji społecznej w XX wieku*, red. M. Hopfinger, Oficyna Naukowa, Warszawa 2002.

